

pola þann tíma, sem liðinn var af árinu, eða áður en greindur samningur var gjörður, og kemur hann því eigi til greina í málinu.

Að réttarins áliti er eigi neitt komið fram í málinu, er hnekki því, að gjörðarþoli hefir sjálfur látið reka hér umrædda atvinnu, er telja verður arðsamt fyrirtæki. Virðist því gjörðarþoli hafa haft hér heimilisfasta atvinnustofnun, er niðurlögnunarnefndinni var heimilt að jafna á aukaútsvari samkvæmt a-lið 8. gr. útsvarslaganna.

Miðvikudaginn 12. júní 1929.

Nr. 58/1927. **Bæjarstjórn Akureyrar** (Pétur Magnússon)
 gegn
Verksmiðjufélaginu á Akureyri
 (Jón Ásbjörnsson).

Skaðabætur m. m. vegna truflana á vatnsrennsli.

Dómur aukaréttar Akureyrar 5. febr. 1927: Kröfu gagnstefnanda, bæjarstjóra Jóns Sveinssonar, f. h. bæjarstjórnar Akureyrar, að Verksmiðjufélag Akureyrar »verði dæmt af öðrum þeim réttindum, er það telur sig hafa fengið með samningi og afsali frá 1902«, visast frá réttinum ex officio. Af öðrum þeim gagnkröfum, er gjörðar hafa verið í málinu, á aðalstefnandi, Verksmiðjufélag Akureyrar, sýkn að vera. Réttur Verksmiðjufélags Akureyrar til truflunarlausra afnota af öllu vatnsaflí úr Glerá, þar sem félagið hefir virkjað hana, viðurkennist. Bæjarstjórn Akureyrar greiði vegna Akureyrarbæjar, Verksmiðjufélagi Akureyrar skaðabætur fyrir tjón félagsins vegna truflana á vatnsrennsli Glerár af völdum rafveitu Akureyrar eftir mati tveggja dómkvaddra manna — þó ekki yfir kr. 12000 —, að geymdum rétti aðilja til að krefjast yfirmats samkvæmt þar að lütandi ákvæðum laga nr. 15 frá 1.23. Ennfremur greiði bæjarstjórn Akureyrar vegna Akureyrarbæjar Verksmiðjufélagi Akureyrar 50 krónur í málskostnað.

Dóminum að fullnægja innan 15 sólarhringa frá löglegri birtingu hans að viðlagðri aðför að lögum.

Dómur hæstaréttar.

Í máli þessu, sem jafnframt var gagnsóknarmál í héraði og ekki hefir verið gagnáfrýjað, en rekið hefir verið skriflega hér í rétti, samkv. 2. lið. 38. gr. hæstaréttarlaganna, hefir áfrýjandi lýst því yfir, að hann sætti sig við úrslit héraðsdómsins í gagnsökinni, en hefir jafnframt krafizt þess, að úrslit dómsins um »truflunarlaus« afnot stefnda til handa á vatnsafli Glerár, þar sem stefndi virkjaði ána á sínum tíma og nú rekur verksmiðjuna »Gefjun«, verði ómerkt, og því atriði vísað frá héraðsdóminum, eða til vara, að hann verði sýknaður af þeirri kröfu. Jafnframt krefst áfrýjandi sýknu af skaðabótakröfu stefnda og málskostnaðar sér til handa fyrir báðum réttum. Stefndi krefst hinsvegar staðfestingar héraðsdómsins og málskostnaðar fyrir hæstarétti.

Áfrýjandi, sem véfengir ekki rétt stefnda til vatnsaflsnotkunar í Glerá handa verksmiðju hans, byggir ómerkingar- og frávísunarkröfu sína um ofanefnt ákvæði dómsins á því, að stefndi væri engu bættari, þó að hann fengi þannig lagaðan dóm, þar sem allt af mætti um það deila, eftir sem áður, hvort afnot stefnda væri »truflunarlaus«, eða ekki. En þar sem ekki er unnt að girða fyrir það, að ágreiningur geti risið, jafnvel um dæmt atriði, þá verður ómerkingarkröfu áfrýjanda, þegar af þeirri ástæðu ekki sinnt.

Kröfu sína um sýknun, bæði af kröfu stefnda um truflunarlaus vatnsafnot og af skaðabótakröfunni, byggir áfrýjandi á því, að stefndi hafi ekki fengið heimild til einkaafnotaréttar af vatnsafli Glerár fyrir sínu landi, enda hafi stefndi ekki amast við byggingu rafmagnsstöðvar áfrýjanda 1922. Telur áfrýjandi það leiða af rétti sínum til rekstrar rafmagnstöðvarinnar

ófar við ána, að stefndi geti ekki krafizt truflunarlausra vatnsafnota fyrir verksmiðju sína neðar við ána, enda ósannað, að truflanir þær, er stefndi krefst bóta fyrir, séu að kenna rafmagnsstöðinni, eða að þær séu að öðru leyti svo lagaðar, að áfrýjanda beri að bæta fyrir þær.

Stefndi byggir rétt sinn til truflunarlausra afnota árvatnsins við verksmiðju sína á kaupsamningi og afsalsbréfi oddvita sýslunefndarinnar í Eyjafjarðarsýslu og bæjarstjórnarinnar á Akureyri, dags. 12. júlí og 4. dez. 1902, sem áfrýjandi hafi að vísu mótmælt í héraði, vegna aðildarskorts seljanda, en hafi ekki véfengt hér í rétti og bindi því áfrýjanda að því leyti.

Í 1. gr. nefnds kaupsamnings, sem styðst við samþykkt bæjarstjórnar Akureyrar 24. júní 1902, um að »kaupendur tóvélnanna mættu auka vatnsleiðsluna eftir þörfum«, er kaupendunum, nú stefndu, heitinn »fullkominn réttur fyr og síðar til afnota vatns úr Glerá til stærri og minni verksmiðjureksturs«, og í afsalinu er þeim afsöluð: »Stofnunin Tóvélar Eyfirðinga við Glerá (nú verksmiðjan Gefjun) til fullrar eignar og umráða«.

Með hinum tilfærðu orðum úr kaupsamningnum og afsalinu fyrir verksmiðju stefnda, sem áfrýjandi ekki hefir mótmælt hér í rétti, verður nú að vísu ekki álitíð, að stefnda hafi verið afsalaður einkaréttur til vatnsafllsnotkunar úr Glerá fyrir landi áfrýjanda, enda andmælti stefndi ekki byggingu rafmagnsstöðvar áfrýjanda 1922. En hinsvegar verður að telja áfrýjanda skyldan til samkv. nýnefndum heimildum og grundvallarreglum laga um notkun vatna að fornu og nýju, að haga rekstri stöðvar sinnar svo, að hann bagi ekki atvinnurekstur stefnda, enda viðurkennir áfrýjandi það í síðari sókn sinni hér fyrir réttinum, að

»efri virkjunin verði að taka fullt tillit til hinnar neðri«.

Það er sannað með eiðfestum framburði 7 vitna, að Gefjun hafi aðeins einusinni, áður en rafmagnsstöðin tók til starfa, haustið 1922, orðið að stöðva rekstur sinn vegna vatnsskorts, eða, eins og það er orðað í vitnaskýrslunum »vegna truflunar á aðrennslisvatni til verksmiðjunnar úr Glerá«, og hafi það gjörzt í aftakafrosthörkunum í janúar 1918, en aftur á móti hafi þetta »iðulega« komið fyrir »öll árin« síðan rafvirkjan tók til starfa, stundum marga daga í einu.

Þá er það sannað með eiðfestri réttarskýrslu 5 vitna, að það hafi aldrei komið fyrir áður en rafmagnsstöðin tók til starfa, að Gefjun hafi orðið fyrir nokkrum truflunum, »vegna framburðar eða óhreininda í aðrennslisvatni úr Glerá«, en aftur á móti hafi svo mikil brögd orðið að þessu haustið 1925, meðan uppistöðulón rafveitunnar var hreinsað og nokkurn tíma eftir það, að Gefjun »gat alls ekki gengið«, auk þess sem túrbína verksmiðjunnar hafi þá orðið fyrir »stórskemmdum, hvað eftir annað, vegna framburðar í vatninu um langan tíma«.

Áfrýjandi hafði undir rekstri málsins í héraði fengið 2 dómkvadda menn útnefnda, til þess að athuga og gefa skýrslu um ásigkomulag og vatnsvirkjunartæki Gefjunar, sérstaklega um sandlokuútbúnað hennar og útbúnað um innrennslisop í aðrennslisskurðinum. Segja skoðunarmenn ristina, sem verja eigi aðrennslisskurðinn fyrir mól og ís, »sæmilega útbúnað«, en telja bilið milli stýflu og hreinsunarops uppistöðupolls verksmiðjunnar, helzt til langt, og straumleiðina þar á milli ekki svo beina sem æskilegt væri. Sandlokuútbúnaðinn telja þeir og sæmilegan eftir stærð orkuversins.

Þá hefir stefndi og undir rekstri málsins í héraði

fengið 2 menn dómkvadda til þess að skoða og gefa álit sitt um stýflu og sandrásarútbúnað rafmagnsstöðvarinnar, sérstaklega með tilliti til þess, hvort útbúnaður rafmagnsstöðvarinnar, til að hindra óhreinun vatnsins til skemmda fyrir Gefjuni, væri í góðu lagi. Lýsa skoðunarmennirnir stýfluútbúnaði rafveitunnar svo, að aðeins litill hluti, $\frac{1}{6}$ — $\frac{1}{10}$, vatnsmagnsins fari í stærstu flóðum um botnrásina, hitt fari um flóð- og ísgáttir, er liggi 4—5 metrum hærra en botnrásin, og »lónið myndi því eiginlega stóra sandþró«. En eftir skýrslu rafveitunnar setjast árlega að í lóninu um 3000 m³ af framburði, sem skola þarf fram. Lýsa skoðunarmennirnir því yfir, að Gefjun fái nú hreinna vatn en áður alla aðra tíma en þá, er hreinsun lónsins stendur yfir, en treysta sér ekki til að skera úr því, hvort hallkvæmt sé fyrir Gefjun að fá mestan hluta árframburðarins í einu (á 3—4 dögum) og hreinna vatn á öðrum tímum. Að sandrásarútbúnaði rafveitunnar finna skoðunarmennirnir ekki, enda telja þeir hann skifta litlu eða engu máli fyrir Gefjuni.

Eftir framburði framan nefndra vitna um aðstöðu Gefjunar fyrir og eftir byggingu rafmagnsstöðvarinnar, verður að telja það sannað, að hún hefir breyzt til hins lakara eftir að stöðin tók til starfa, og gætir þess, eins og þegar er getið, með köflum í minna vatni og meiri framburði en áður. Enda er það upplýst, meðal annars með skýrslu forstöðumanns rafmagnsstöðvarinnar, að rafveitan stöðvar vatnið stundum alveg, til að safna nægri orku til ljósatímans.

Þá sézt það og á útdrætti úr dagbók rafveitunnar um hálfsmánaðartíma nokkru eftir nýár, hvort árið 1924 og 1925, að allmikill munur hefir verið á vatnsmagni því, er runnið hefir í gegnum vatnsvirki stöðvarinnar nefnd tímabil, þar sem vatnsmagnið hefir numið hæzt

1645 lítrum á sekundu, en lægst 420 l., og stundum, klukkustundum saman og jafnvel meiri hluta dags, virðist hafa verið alstöðvað.

Og um framburð árinna er það sannað, að hann hafi sérstaklega orðið Gefjunni til mikils бага haustið 1925, þegar uppistöðulón rafveitunnar var hreinsað, þar sem hann þá bæði gjörhindraði gang verksmiðjunnar um hrið og skemmdi auk þess turbinu hennar.

Hvortveggja örðugleikanna, oflitið vatn með köflum og ofmikinn framburð, verður samkv. framan-sögðu og lýsingu héraðsdómsins á þar að lútandi málavöxtum að kenna rekstri rafmagnsstöðvarinnar, enda er það sértsaklega upplýst, að rafveitan aðvaraði ekki Gefjun fyrirfram um hreinsun safnþróar sinnar 1925, auk þess sem stýfluútbúnaði rafveitunnar var nokkuð áfátt, að dómi skoðunarmannanna.

Það verður þannig að dæma áfrýjanda eins og gjört er í héraðsdóminum, til að bæta stefnda þann skaða, sem hann hefir orðið fyrir af völdum rafmagnsstöðvar áfrýjanda, og er þá jafnframt að svo miklu leyti, sem unnt er, eftir þeim upplýsingum, sem liggja fyrir, lagður dómur á kröfu stefnda um »truflunarlaus vatnsafnot«, sem vitanlega á aðeins við truflanir af völdum áfrýjanda, og, þannig eftir eðli sinu, fremur er forsenda fyrir skaðabótakröfu stefnda en sjálfstæð krafa.

Má þannig, að undanskildri beinni viðurkenningu á rétti stefnda til »truflunarlausra« vatnsafnota, staðfesta hinn áfrýjaða dóm að niðurstöðu til, og verður þá jafnframt að skylda áfrýjanda til að greiða stefnda málskostnað fyrir hæstarétti, og er hann eftir atvikum ákveðinn 300 kr.

Það athugast, að ekki sést, að dómsgjörðirnar hafi

verið stimplaðar, enda þó að kvittað sé á þær fyrir stimpilmerkinu.

Þvi dæmist rétt vera:

Áfrýjandi, bæjarstjórn Akureyrar, greiði stefnda, Verksmiðjufélagi Akureyrar, bætur samkv. mati tveggja dómkvaddra manna, — þó ekki yfir 12000 kr., og að áskildum rétti aðilja til yfirmats, samkv. vatnalögunum — fyrir tjón það, er stefndi hefir beðið vegna truflunar á vatnsrennsli Glerár af völdum rafmagnsstöðvar áfrýjanda.

Héraðsdóminum í gagnsökinni og málskostnaðarákvæði hans skal óraskað.

Áfrýjandi greiði stefnda 300 kr. málskostnað fyrir hæstarétti.

Dómi þessum skal fullnægja að viðlagðri aðför að lögum.

Forsendur hins áfrýjaða dóms hljóða svo:

Mál þetta er að því, er aðalsök snertir, höfðað með auka-réttarstefnu, dags. 5. dez. 1925, af stjórn Verksmiðjufélagsins á Akureyri gegn bæjarstjórn Akureyrar. Hefir aðalstefnandi gjört þær dómkröfur í málinu.

1. »að því verði slegið föstu með dóminum, að »Verksmiðjufélag Akureyrar« hafi óskoraðan rétt til truflunarlausra afnota af öllu vatnsafli úr Glerá, þar sem félagið hefir virkjað ána«, og
2. »að bæjarstjórn Akureyrar, f. h. bæjarins, verði dæmd til að greiða »Verksmiðjufélaginu« skaðabætur, að upphæð kr. 18848.00 auk 5 % ársvaxta p. a. frá sáttakærudegi, dags. 19. okt. 1925, til greiðsludags — eða til vara skaðabætur eftir mati óvilhallra dómkvaddra manna, fyrir tjón félagsins til þess tíma vegna truflana á vatnsrennsli

Glerár af völdum rafveitunnar. Ennfremur, að stefndi verði dæmdur til að greiða málskostnað eftir reikningi eða eftir mati dómarans«.

Dómkröfur sínar að því, er snertir vatnsréttindi í Glerá, byggir aðalstefnandi á eignarheimild sinni — kaupsamningi, dags. 12. júlí 1902 og afsali, dags. 4. dez. s. á. — að »Tóvélum Eyfirðinga«, þar sem Verksmiðjufélagi Akureyrar, er þá nefndist »Hið eyfirzka verksmiðjufélag«, var, auk »Tóvéla Eyfirðinga«, afsalað »fullkomnum rétti, fyr og síðar, til afnota af vatni úr Glerá til stærri og minni verksmiðjureksturs«, svo og að því, er snertir vatnsréttindi fyrir Bændagerðislandi, (er liggur að Glerá að norðan) á dómi, uppkeðnum í aukarétti Eyjafjarðarsýslu og Akureyrarkaupstaðar 11. dez. 1908, þar sem »Verksmiðjufélagið á Akureyri« er sýknað af kröfum sækjanda málsins, umboðsmanns eiganda Bændagerðis, er gengu í þá átt, að því yrði slegið föstu með dómi, að Verksmiðjufélagið ætti engan rétt á að nota vatn úr Glerá fyrir Bændagerðislandi. Skaðabótakröfu sína byggir aðalstefnandi sumpart á því, að rafveita Akureyrar hafi truflað eðlilegt rennsli Glerár, stundum með því að stýfla alveg fyrir vatnið, sumpart á því, að rafveitan hafi óhreinkað vatn árinna með því að láta hana flytja frá sér leir, möl og sand, en þetta hvortveggja hafi valdið truflunum á klæðaverksmiðju hans »Gefjun«, er honum beri bætur fyrir frá Akureyrarbæ, sem eiganda rafveitunnar. Hefir umboðsmaður aðalstefnanda lagt fram í málinu sundurliðaðan reikning yfir tjón það, er aðalstefnandi telur sig hafa beðið, að upphæð kr. 18848.00. En síðar undir rekstri málsins hefir hann fært þessa skaðabótakröfu aðalstefnanda niður í kr. 12000.00.

Umboðsmaður aðalstefnanda hefir mótmælt kröfum þeim, sem gjörðar eru í aðalsök, öllum í heild og hverri einstakri. Krefst hann fyrst og fremst, að málinu »verði vísað frá dómi«, »í það minnsta fyrra atriði stefnunnar um réttinn til virkjunar og eignarréttis yfir Glerá«. Byggir hann frávisunarkröfur sínar á því, að um áramótin 1923 og 1924 hafi verið gjörður samningur um þessi atriði milli »Verksmiðjufélags Akureyrar« og bæjarstjórnar Akureyrar, og hafi í þeim samningi verið ákveðið, að ágreiningi útaf honum skyldi ráðið til lykta af »Gerðardómi Verkfræðir gáfélags Íslands«. Samkvæmt þessu heyrir málið ekki undir hana almennu dómstóla. Í annan stað heldur umboðsmaður að

stefnda því fram, að »Verksmiðjufélagið« hafi aldrei löglega eignast vatnsréttindi í Glerá, og geti því ekki verið um skaðabætur að ræða vegna skerðingar á vatnsréttindum, sem Verksmiðjufélagið hafi aldrei átt. Auk þessa hafi aldrei verið um neinar truflanir að ræða af völdum rafveitunnar, heldur hafi þær »orsakast af völdum náttúrunnar og illum útbúnaði Gefjunnar«. Loks krefst umboðsmaður aðalstefnda þess, að aðalstefndur verði sýknaður af öllum kröfum aðalstefnanda, en aðalstefnandi verði dæmdur til að greiða málskostnað eftir mati réttarins.

Þá hefir umboðsmaður aðalstefnda gagnstefnt í málinu með gagnstefnu, dags. 9. júlí 1926. Gjörir hann þar þær réttarkröfur f. h. aðalstefnda,

- a. »að Akureyrarbæ verði tildæmdur eignarréttur að $\frac{1}{6}$ — einum sjötta hluta — í »Tóvélum Eyfirðinga«, er nú bera nafnið »Klæðaverksmiðjan Gefjun«, eða skuldlausri eign verksmiðjunnar, sem nú er kr. 41800.00, sömuleiðis«,
- b. »að Verksmiðjufélagið verði dæmt af öllum vatnsréttindum í Glerá fyrir landi Stóra-Eyjarlands«, og
- c. »öllum lóðarréttindum, að undanteknum $\frac{5}{6}$ hlutum þeirrar lóðar, er gömlu tóvélahúsin stóðu á«. Ennfremur,
- d. »að Verksmiðjufélagið á Akureyri verði dæmt til að rífa niður hinn uppsteypa og lokaða skurð, er um getur í sáttakæru, hvenær sem þess kynni að verða krafizt«. Og loks,
- e. »að félagið verði dæmt af öðrum þeim réttindum, sem það telur sig hafa fengið með samningi og afsali frá 1902«.
- f. »Í öðru lagi, að Verksmiðjufélagið á Akureyri verði dæmt til að greiða Akureyrarbæ kr. 4000.00 sem endurgjald fyrir allt byggingarefni og annað jarðvegsefni, sem félagið fyr og síðar hefir tekið úr landi bæjarins til bygginga og annara mannvirkja verksmiðjunnar, og sem skaðabætur, fyrir það, að Gefjunnarlækurinn — frárennslisskurður verksmiðjunnar — hefir iðulega í stórhriðum og frostum flætt inn yfir Oddeyrina, svo að bærinn hefir orðið að veita honum burt með framræslu í skurðum og sikjum«.

Loks hefir gagnstefnandi (þ. e. umboðsmaður aðalstefnda) krafizt þess, að Akureyrarbæ verði tildæmdur málskostnaður í gagnsakarmálinu að skaðlausu, samkv. reikningi eða eftir réttarins mati.

Gagnstefndur (þ. e. umboðsmaður aðalstefnanda) hefir hinsvegar krafizt þess, að aðalstefnandi verði dæmdur sýkn af öllum kröfum gagnstefnanda í gagnsakarmálinu. Vísar til eignarheimildar Verksmiðjufélags Akureyrar, kaupsamningsins og afsalsins frá 1902, sem sé og hafi verið fullkomlega löglegt, og auk þess sé Verksmiðjufélagið nú búið að vinna eignarhefð á hinum umþrættu eignum og réttindum. Þá hefir gagnstefndur og krafizt þess, að aðalstefndur verði dæmdur til að greiða málsvarnarkostnað í gagnsakarmálinu eftir mati dómarrans.

Að því, er snertir formhlið málsins, kemur krafa umboðsmanns aðalstefnda um frávísun aðalsakar, vegna þess að sakarefnið heyrir undir gjörðardóm, en ekki undir úrskurð hinna almennu dómstóla, ein til greina. Kemur þá til álita, hvort uppkast það að samningi milli aðilja málsins, er gjört var um áramótin 1923 og 1924, og umgetur hér að framan, hafi nokkurn tíma fengið samningsgildi fyrir löglegt samþykki beggja aðilja. Umboðsmaður aðalstefnanda hefir upplýst, að umbjóðandi sinn hafi verið reiðubúinn að samþykkja samningsuppkastið *óbreytt*, ef bæjarstjórn hefði gjört slíkt hið sama. En bæjarstjórn hafi ekki viljað samþykkja samningsuppkastið óbreytt, heldur samþykkt það með athugasemd, sem hafi falið í sér viðbótarákvæði eða fyrirvara, er frá sjónarmiði aðalstefnanda kom beint í bága við aðalefni og tilgang samningsuppkastsins, og sem gjörði samningsuppkastið með »athugasemd« bæjarstjórnarinnar, eins og það var samþykkt af henni, allskostar óaðgengilegt fyrir Verksmiðjufélagið. Að visu hafi stjórn Verksmiðjufélagsins undirritað samningsuppkastið með fyrirvaranum *heima hjá sér*, til þess að hafa það tilbúið til afhendingar, ef bæjarstjórnin, þrátt fyrir »athugasemd« sina, uppfyllti hin upprunalegu skilyrði samningsuppkastsins, um að byggja mölunarstýflu í Glerá hjá Rangárvöllum, en aldrei »látið það frá sér«, og sé því ekki um neitt samþykki að ræða af hendi aðalstefnanda. Það sézt á afriti því af samningsuppkastinu, er umboðsmaður aðalstefnda hefir lagt fram í málinu, að bæjarstjórn hefir samþykkt samningsuppkastið með athugasemd, eins og umboðsmaður aðalstefnanda hefir haldið fram. Í annan stað hefir umboðsmaður aðalstefnda, hvorki sannað né fært fram líkur fyrir, að aðalstefnandi hafi samþykkt formlega, þ. e. undirritað *og látið frá sér*, samningsuppkastið, eins og það kom frá bæjarstjórn Akureyrar, og getur því ekki

komið til mála að játa því gildi gegn mótmælum mótpartsins. Leiðir af þessu, að frávisunarkrafa umboðsmanns aðalstefnda, er byggist á því, að samningsuppkastið hafi verið samþykkt af báðum aðiljum, og sé núgildur samningur, getur ekki orðið tekin til greina.

Að því, er snertir efnisatriði aðalsakar og gagnsakar, virðist óhjákvæmilegt að taka fyrst til athugunar gagnkröfur gagnstefnanda. Skulu þær teknar í sömu röð sem í stefnunni, og hver umsagnarliður fyrir sig auðkenndur bókstaf (a.—f.), á sama hátt og kröfurnar eru sjálfar auðkenndar hér að framan. Kemur þá fyrst til álita, hvort sala »Tóvélanna« 1902 hafi verið lögleg að því, er Akureyrarbæ snertir, en þessu er, eins og áður hefir verið tekið fram, neitað af gagnstefnanda (umboðsmanni aðalstefnds).

a. Það er upplýst í málinu, að upphaflega hafi bæjarstjórn Akureyrar leitað leyfis landshöfðingja, til þess að taka lán til »Tóvélanna« í félagi við sýslunefnd Eyjafjarðarsýslu, en þessa leyfis verið synjað. Svo virðist sem sýslunefnd hafi þá ein tekið lánið, og Eyjafjarðarsýsla hafi að formi til verið einkaeigandi »Tóvélanna«. Þessu er haldið fram af umboðsmanni aðalstefnda og eigi beinlinis mótmælt af umboðsmanni aðalstefnda, en veðbókarvottorð, er hefði getað tekið af öll tvímæli um þetta atriði, hefir ekki verið lagt fram í málinu. Hinsvegar virðist Akureyrarbær hafa staðið á bak við sem eigandi að $\frac{1}{6}$ hluta »Tóvélanna« og að bæjarstjórn hafi afhent sýslunefnd Eyjafjarðarsýslu skuldabréf fyrir tilsvarendi hluta af »láninu til Tóvélanna«. Hafi nú svo verið í raun og veru, að Eyjafjarðarsýsla væri að *formi til* einkaeigandi vélanna, liggur það í augum uppi, að samþykki sýslunefndar einnar saman, með samþykki »Amtráðs Norðramtsins«, nægði til sölunnar svo gild væri, án þess að samþykki bæjarstjórnar Akureyrar og landshöfðingja, hennar vegna, kæmi til. Hafi hinsvegar Eyjafjarðarsýsla ekki verið einkaeigandi »Tóvélanna« að formi til, heldur einnig Akureyrarbær að $\frac{1}{6}$ hluta þeirra, virðist jafnaugljóst, að lögleg sala, að því, er þann hluta snertir, gat ekki farið fram, svo að löglegt væri, án samþykkis bæði bæjarstjórnar og landshöfðingja. Þessari skoðun hefir og umboðsmaður aðalstefnda haldið fram í málinu öðrum þræði. Hinsvegar hafa 2 nefndir, kosnar af bæjarstjórn í júlí og desember 1905, til þess sérstaklega að athuga, hvort kaupsamningurinn og afsalið frá 1902 væri gilt, að því er Akureyrarbær

snertir, komizt að þeirri niðurstöðu, að samþykki bæjarstjórn-
ar einnar saman, hefði verið nægilegt. Héraðlútandi ummæli
eru svo að segja nákvæmlega eins í álitsskjölum beggja
nefndanna, og eru sýnilega tekin upp í hið síðara úr því fyrra.
Mætti því einu gilda úr hvoru álitsskjalinu tilvitnunin væri
tekin, en þar sem umboðsmaður aðalstefnda hefir lýst því
yfir, um leið og hann lagði fram álitsskjal nefndar þeirrar, er
síðar fjallaði um málið, að álitsskjal þetta hafi verið »á sin-
um tíma samþykkt af bæjarstjórn, og, að hann »geri innihald
þess að sínum orðum«, skal tilvitnun tekin úr álitsskjali þeir-
rar nefndar. Nefndinni farast þannig orð: — »Eins og þegar er
fráskýrt, hafði landshöfðingi aldrei samþykkt, að bæjarfélag
Akureyrar tæki lán til Tóvélanna, *bæjarfulltrúarnir hafa því
hlotið að taka á sig ábyrgðina gagnvart sýslunni, annað-
hvort privat eða á ólöglegan hátt*, og útgjöld þar af leiðandi
frá bæjarfélaginu verið liðin, en aldrei leyfð formlega. Af þess-
um ástæðum hlaut bæjarstjórnin án samþykkis landshöfðingja
að hafa rétt til að afsala frá sér þeim rétti í Tóvélafyrir-
tækinu, er það hafði á nefndan hátt eignast« Hér greind
ummæli, sem umboðsmaður aðalstefnda hefir gjört að sínum,
sýna, að bæjarstjórn Akureyrar hefir litið svo á og gjörir enn,
að samþykki landshöfðingja hafi ekki þurft til þess, að sala
þess hluta, er bærinn taldi sig eiga í «Tóvélunum», gæti
farið fram. Virðist þetta álit byggt á því, að vegna þess að
bærinn hafi eignast hluta í Tóvélunum á ólöglegan hátt,
geti hann einnig selt hann *án lögmæltis* leyfis, því tæplega
virðist hægt að gjöra ráð fyrir, að sú skoðun liggja hér til
grundvallar, að bæjarfulltrúarnir *þyrftu* að skjóta á bæjar-
stjórnarfundi til þess að samþykkja að afsala sér privatrétt-
indum sínum. Að réttarins áliti er hér ekki um neinn milliveg
að ræða. Annaðhvort átti bæjarfélagið sem slikt hinn oft-
nefnda $\frac{1}{6}$ hluta »Tóvélanna«, og þurfti þá samþykki *bæði*
bæjarstjórnar og *landshöfðingja* til þess, að lögmælt sala hans
gæti farið fram, *eða það átti hann ekki* og hafði þá vitanlega
heldur ekkert atkvæði um söluna. Nú ris sú spurning, hvort
Akureyrarbær hafi *getað* verið orðinn löglegur og formlegur
eigandi hins umdeilda hluta Tóvélanna, þegar salan fór fram
1902, og sér rétturinn ekkert því til fyrirstöðu, að svo kunnir
að hafa verið. Að vísu þarf engum blöðum um það að fletta,
eftir því sem upplýst er í málinu, að eignarréttaröflun bæjar-
stjórnarinnar, f. h. bæjarins á $\frac{1}{6}$ hluta »Tóvélanna« með því

að gefa án lögmeats leyfis út skuldabréf fyrir sömu upphæð og $\frac{1}{6}$ hluta »Tóvélalánsins« nam, var ólögleg samkv. ákvæðum 28. gr. laga um bæjarstjórn á Akureyri frá 8. okt. 1883. Hinsvegar verður að telja líklegt, að reikningur bæjarins, sem sendur skyldi landshöfðingja fyrir lok septembermánaðar ár hvert, samkv. 30. gr. sömu laga, eða aðrar skýrslur frá bænum til landshöfðingja hafi haft að geyma frásögn um útgáfu skuldabréfanna. Samkvæmt sömu grein var landshöfðingja *skytt* að gjöra reka að því að fá ólöglegum eða lögbönnuðum gjörðum bæjarstjórnarinnar hrundið eða færðar í rétt horf. Þessi skylda landshöfðingja gat þó að réttarins áliti ekki náð til þeirra athafna bæjarstjórnarinnar, er voru ólöglegar fyrir það eitt, að leyfi landshöfðingja hafði ekki verið fengið til þeirra, því landshöfðingja hlaut að vera rétt og í sjálfsvald sett að samþykkja ráðstöfun eftir á, annaðhvort berum orðum eða með þögn og athafnaleysi, er hann gat leyft fyrirfram, ef þess hefði verið leitað, jafnvel þótt hann hefði áður synjað leyfis til samskonar ráðstöfunar. Á þennan hátt gat Akureyrarbær hafa öðlast löglegan eignarrétt á hinum oftnefnda $\frac{1}{6}$ hluta Tóvélanna, þó til þeirrar eignarréttaröflunar væri í upphafi stofnað á ólöglegan hátt. Þá er og augljóst, að sömu rök gilda að því, er snertir sölu Tóvélanna 1902. Þó þarf ekki að því, er hana snertir, að leita gagns um það, hvort landshöfðingi (stjórnarráðið) hafi fengið vitneskju um söluna. Með bréfi oddvita bæjarstjórnarinnar, dags. 20. júlí 1905 og meðfylgjandi fylgiskjólum, er frammi liggja í málinn, er stjórnarráðinu ekki aðeins tilkynnt salan, heldur er þess beinlínis beiðst, að nefndum fylgiskjólum verði »synjað staðfestingar«, sem með tilliti til innihalds nefndra skjala, getur ekki skilízt, á annan veg en sem áskorun um að samþykkja ekki sölu tóvélanna að því, er Akureyrarbær snertir. Ekkert hefir komið fram í málinu, er bendi í þá átt, að stjórnarráðið hafi sinnt þessu að nokkru eða gjört nokkrar ráðstafanir til þess að rifta sölunni, og virðist því einsætt að álykta, að engu slíku sé til að dreifa. Er þá fyrst fyrir hendi sú hugsanlega skýring, að stjórnarráðið hafi litið þannig á, að Akureyrarbær hafi aldrei verið löglegur eigandi neins hluta »Tóvélanna«, og samþykki eða synjun hans því alls ekki komið til greina við söluna. Í annan stað — hafi stjórnarráðið skoðað bæinn sem löglegan eiganda — liggur næst að líta svo á, að það hafi með þögn sinni og athafnaleysi samþykkt söluna, enda talið bæjar-

stjórn vera búna að því að sinu leyti. Þriðja leiðin er og hugsanleg, sú sem sé, að stjórnarráðið hafi að visu talið bænn hafa verið löglegan eiganda, en framið þá lögleysu að samþykkja sölnu á þann hátt, sem áður segir, án þess að bæjarstjórn hefði áður samþykkt hana eða m. ö. o., vikizt undan þeirri lögsmæltu skyldu sinni »að gjöra þær ráðstafanir, er við þyrfti«, til þess að fá afsali oddvita bæjarstjórnarinnar riftað. Skal nú loks þetta síðasttalda atvik athugað sérstaklega, því um það hefir ágreiningurinn og óvissan jafnan snúist, hvort bæjarstjórn hafi samþykkt sölnu að sinu leyti.

Umboðsmaður aðalstefnda hefir mótmælt því mjög ákveðið, að bæjarstjórn Akureyrar hafi nokkurntíma samþykkt sölu »Tóvélanna«. Bæjarstjórnarnefndir þær, sem fjölluðu um málið 1905, komust og að sömu niðurstöðu. Og umboðsmaður aðalstefnanda hefir hvorki getað sannað né leitt líkur að því, að slík samþykkt hafi verið gjörð *formlega* og *berum orðum*. Hinsvegar sýna skjöl, er lögð hafa verið fram í málinu, að bæjarstjórnin hefir sýnt ótvíræðan söluvilja. Samkv. þeim skjölum eru afskifti bæjarstjórnarinnar af sölnunni í stuttu máli þessi: — Á bæjarstjórnarfundi 1. apríl 1902 voru kosnir 2 bæjarfulltrúar »til að mæta á næsta sýslufundi bæjarins vegna við umræður í tóvélamálinu«. 8. apríl s. á. mæta þeir á sýslufundi, þar sem ákveðið var að gefa vélarnar falar fyrir ákveðið verð. Skrifaði annar bæjarfulltrúinn við það tækifæri athugasemd um það í sýslufundargjörðina, að hann væri sölnunni samþykkur, en þætti hið tiltekna verð 1000 krónum of lágt. Síðar á sama sýslufundi kom fram ákveðið tilboð í »Tóvélanar«, er skyldi standa til 1. júlí s. á. Voru framanumgetnir bæjarfulltrúar báðir staddir á þeim fundi. Var þá samþykkt að »auglýsa vélarnar til sölu og heimta tilboð fyrir 15. júní n. k.«. Að því loknu skrifa báðir bæjarfulltrúarnir undir hér að lútandi bókun í sýslufundargjörðinni athugasemdalaust. Á bæjarstjórnarfundi 10. júní s. á., eru sömu menn aftur kosnir »til að mæta á sýslufundi í tóvélamálinu«. Var aukasýslufundur haldinn 23. júní til þess að taka ákvörðun um sölu »Tóvélananna«. Voru hinir kjörnu bæjarstjórnarfulltrúar mættir á þeim fundi. Í bókun sýslunefndar hér að lútandi segir svo: — »Fyrir hönd kaupenda mætti á fundinum Fr. Kristjánsson og stóð við fyrra tilboð, þó með því skilyrði, að stofnunin hefði rétt til þess ókeypis að auka vatnsleiðsluna eftir því, sem ráðgjört var viðvíkjandi stækkun hennar í vetur, þegar fyrst var talað

um kaupin og sömuleiðis að stofnuninni fylgdi nægileg lóð, svo sem 1¹/₂—2 dagsláttur, er sé afhent með ákveðnum ummerkjum«. Daginn eftir var haldinn bæjarstjórnarfundur og þar samþykkt »að láta tóvinnuvélarnar fá 1200 ferfaðma stóra lóð« og, »að kaupendur tóvéllanna mættu auka vatnsleiðsluna eftir þörfum«. Að fenginni þessari samþykkt, var sala tóvéllanna samþykkt á sýslufundi sama dag.

Þar sem Akureyrarbær taldi sig eiganda að ¹/₆ hluta »Tóvéllanna« virðist það ofur eðlileg ráðstöfun, að bæjarstjórn kysi menn úr sínum hóp, til þess »að mæta á sýslufundi við umræður í tóvélamálinu«. Það virðist og hafa verið hentugasta leiðin til þess að fá áreiðanlegar upplýsingar um það, sem þar gjörðist í málinu. En annað eða meira en að »mæta við umræður í tóvélamálinu«, og eftir atvikum — að fengnu leyfi — taka þátt í þeim og síðan skýra bæjarstjórn frá hvað gjörzt hefði, gátu þessir menn ekki gjört. Atkvæðisrétt um málið á sýslufundinum höfðu þeir vitanlega ekki. Bæjarfulltrúarnir tveir eru staddir á sýslufundi, þegar kauptilboð það, er að lokum var samþykkt, fyrst kom fram. Virðist sjálfgefið, að þeir hafi síðan skýrt frá því kauptilboði á bæjarstjórnarfundi. Sömu fulltrúar eru enn staddir á sýslufundi 23. júní s. á., þar sem »staðið er við« sama kauptilboð, þó með því nýja skilyrði, að Akureyrarbær láti af hendi aukin vatnsréttindi (afnotaréttindi) og lóð. Loks eru sömu bæjarstjórnarfulltrúar staddir á bæjarstjórnarfundi 24. s. m., þar sem samþykkt er að láta vatnsréttindin og lóðina af hendi (að visu minni lóð en um var beðið), og virðist því með öllu vafalaust, að bæjarstjórnin hafi haft fulla vitneskju um kauptilboðið og beinlínis samþykkt að láta vatnsréttindin og lóðina af hendi *til þess að salan gæti farið fram*, enda er í samþykkt bæjarstjórnarinnar beinlínis talað um »kaupendur«, eins og salan væri þegar afráðin, en ekki um væntanlega kaupendur, sem þó virðist hafa legið beinna við. Verður rétturinn því að líta svo á, að hér sé um svo ákveðna viljayfirlýsingu að ræða af hendi bæjarstjórnarinnar í þá átt að hún væri samþykk sölu tóvéllanna, að ekki gæti komið til mála að dæma sölnu ógilda vegna samþykkisskorts, þó »formleg fundarsamþykkt« um sölnu hafi ekki verið gjörð. Leiðir þegar af þessu í sambandi við það, sem áður hefir verið tekið fram um eftirfarandi samþykki (þ. e. þögn og athafnaleysi) landshöfðingja og stjórnarráðsins, að krafa gagnstefnanda til ¹/₆ hluta »Klæða-

verksmiðjunnar Gefjun« eða $\frac{1}{6}$ hluta skuldlausra eigna Verksmiðjufélags Akureyrar, eins og þær eru nú, verður ekki tekin til greina. Í öðru lagi verður að telja nefnda gagnkröfu óréttmæta vegna þess, að samkv. því, sem upplýst er í málinu, er langmest af núverandi eignum Verksmiðjufélags Akureyrar nýjar eignir, sem ekki voru til 1902; nýjar byggingar, nýjar vélar og gróðafé, er núverandi eigendur hafa aflað. Hér við bætist að ráða má af flutningi málsins, þar sem engu hefir verið breytt í gagnstæða átt, að Akureyrarbær hafi í raun og veru fengið greiðslu fyrir $\frac{1}{6}$ hluta »Tóvélanna«, samkv. 2. gr. kaupsamningsins frá 1902. Í þriðja lagi verður að telja það sannað í málinu, að Verksmiðjufélag Akureyrar, er fyrst framan af virðist hafa nefnt sig »Hið eyfirzka verksmiðjufélag«, hafi haft óslitið eignarhald á fasteign og vélum »Tóvélanna« frá því að afsal til þeirra var gefið 4. dez. 1902, og verður rétturinn því að fallast á þá skoðun umboðsmanns aðalstefnanda, að verksmiðjufélagið hafi verið búið að vinna hefð að véllum um 10 árum liðnum, en fasteigninni að 20 árum liðnum frá þeim tíma, samkv. 2. gr. laga nr. 46 frá 1905, því ekkert hefir komið fram í málinu, er bendi til þess, að Verksmiðjufélag Akureyrar — um fyrirrennara er ekki að ræða í þessu sambandi — hafi á nokkurn hátt beitt »óráðvandlegu atferli« í sambandi við kaupin, sem hefði getað útilokað þá frá því að vinna hefði. Ber því einnig af hérgreindri ástæðu að sýkna aðalstefnanda af framanumræddi gagnkröfu, samkværar kröfu umboðsmanns hans.

b. Eins og áður hefir verið dregið á, var á bæjarstjórnarfundum 24. júní 1902 samþykkt að veita kaupendum »Tóvélanna« aukin vatnsréttindi (afnotaréttindi). Í útskrift úr gjörðabók bæjarstjórnar segir svo: — »Í öðru lagi var samþykkt, að kaupendur »Tóvélanna« mættu auka vatnsleiðsluna eftir þörfum, en með því sjálfsagða skilyrði, sem áður hefir hvílt á, að þeir ábyrgist þann skaða, sem vatnsveitingin kann að hafa í för með sér fyrir bæinn«. Hér voru engin frekari skilyrði sett, hvorki takmörkun á afnotaréttinum né honum takmörk sett. Um endurgjald fyrir hin veittu réttindi segir heldur ekkert, var það þó tilskilið af kaupendum í sambandi við kauptilboð þeirra á sýslufundi daginn áður, »að stofnunin hefði rétt til þess ókeypis að auka vatnsleiðsluna«, og var þá sérstaklega ríkt ástæða til þess að áskilja endurgjald, ef það skyldi greitt. Aukning vatnsleiðslunnar hlaut að miðast við aukinn verksmiðjurekstur. Og þar sem þessi aukning var leyfð

»eftir þörfinni«, verður ekki annað séð en að »kaupendum Tóvélanna« hafi verið heimilað og í sjálfsvald sett að taka *alla ána* í vatnsleiðslu sína, að svo miklu leyti sem bæjarstjórn Akureyrar gat veitt heimild til slíks. Samkvæmt þessu verður ekki annað séð en að »kaupendur Tóvélanna« hafi með oftnefndri samþykkt bæjarstjórnar fengið óskoraðan, ótimabundinn og endurgjaldslausan rétt til þess að »auka vatnsleiðsluna«. Í kaupbréfinu frá 1902 eru »Tóvélarnar« seldar með . . . »fullkomnum rétti, fyr og síðar, til afnota af vatni úr Glerá til stærri og minni verksmiðjureksturs«. Verður rétturinn að lita svo á, að hér sé ekki að efni til farið út fyrir samþykkt bæjarstjórnarinnar að öðru en því, að afnotarétturinn er hér ekki staðbundinn, en samþykkt bæjarstjórnarinnar virðist miðast aðeins við aukning vatnsleiðslu þeirrar, sem fyrir var. En þessi ónákvæmni kemur ekki í bága við kröfur aðalstefnanda í málinu, því hann hefir aðeins krafizt viðurkenningar á staðbundnum réttindum í samræmi við samþykkt bæjarstjórnarinnar.

Sú skoðun umboðsmanns aðalstefnda, er hann hefir haldið fram í málinu, að samþykki landshöfðingja hefði þurft til þess, að bæjarstjórn gæti leyft réttindi þau, er hér um ræðir, virðist, með tilliti til 28. gr. laga um bæjarstjórn á Akureyri frá 1883, ekki hafa við nein rök að styðjast, og afsal oddvita bæjarstjórnar því lögmætt að því er þessi réttindi snertir. Ennfremur er það beinlinis upplýst í málinu, að sýnileg mannvirki hafi jafnan sýnt afnotin, og þar sem jafnframt verður að telja upplýst, að afnotin hafi verið óslitin og »óátalin« í þess orðs sérstöku merkingu í sambandi við 2. gr. hefðarlaganna frá því að sala »Tóvélanna« fór fram 1902, verður rétturinn að fallast á þá skoðun umboðsmanns aðalstefnanda, er hann hefir haldið fram í málinu, að Verksmiðjufélagið hafi, samkv. 7. gr. nefndra laga, verið búið að vinna hefð á notkunarréttinum fyrir lok ársins 1922. Af framangreindum ástæðum ber að sýkna aðalstefnanda, samkv. kröfu umboðsmanns hans, af þeirri kröfu gagnstefnanda, að hann verði dæmdur »af öllum vatnsréttindum fyrir landi Stóra-Eyjarlands«. Jafnframt ber, með tilliti til þess, að rétti aðalstefnanda til að stýfla Glerá og fullkominna afnota af vatni hennar fyrir Bændagerðislandi, hefir verið slegið föstu með dómi, að taka kröfu hans til greina um viðurkenningu réttarins á »rétti Verksmiðjufélags Akur-

eyrar til truflanalausra afnota af öllu vatnsafli úr Glerá, þar sem það hefir virkjað hana«.

c. Eins og áður hefir verið tekið fram, var á fundi bæjarstjórnar 24. júní 1902 rætt meðal annars um lóð til »Tóvélananna«, í sambandi við sölu þeirra. Í útskrift úr gjörðabók bæjarstjórnar segir svo: Eftir alllangar umræður samþykkti bæjarstjórnin að láta tóvinnuvélarnar fá 1200 ferfaðma stóra lóð eftir nákvæmri útmælingu bæjarstjórnarinnar endurgjalds-laust, þó með því skilyrði, að eigendur stofnunarinnar megi hvorki selja eða leigja lóð til annara, heldur nota hana eingöngu fyrir þau hús stofnunarinnar, er hún þarf handa vélunum sjálfum, og að lóðin gangi aftur til bæjarins ef fyrirtækið leggst niður«. . . Samkvæmt þessari samþykkt hlaut oddvita bæjarstjórnar að vera heimilt að veita afsal fyrir lóðinni, þó að því tilskyldu, að samþykkt bæjarstjórnarinnar einnar væri nægileg, og samþykki landshöfðingja þurfti ekki að koma til. Hefir umboðsmaður aðalstefnanda haldið því fram í þessu sambandi, að bærinn hafi fyr og síðar látið af hendi fjölda lóða, án þess að samþykkis landshöfðingja eða stjórnarráðs hafi verið leitað. Og þar sem þessu hefir ekki verið mótmælt af mótpartinum, verður að telja það viðurkennt, enda hefir hann með berum orðum viðurkennt þetta að sumu leyti. Er því augljóst, að bann það, er felst í 28. gr. l. um bæjarstjórn á Akureyri frá 1883, við því að láta af hendi »fasteignir« bæjarins, hefir ekki verið skilið svo, að það næði til óbyggðra lóða, enda virðist, samkv. eðli málsins, næsta ólíklegt, að svo hafi verið tilætlað. Hinsvegar verður ekki séð af skjölum málsins, að oddvita bæjarstjórnar hafi verið heimilt að afsala $56\frac{2}{3}$ ferfaðma stærri lóð en bæjarstjórn hafði samþykkt, né heldur að afhenda lóðina með ákveðnum ummerkjum eins og hann gjörði. Ennfremur getur verið vafamál um heimild hans til að afhenda lóðarræmuna við tóvélahúsið, 5 álnir umhverfis það á alla vegu. Um lóðina undir »Tóvélahúsinu« er hinsvegar enginn ágreiningur, enda hefir gagnstefnandi beinlínis undanskilið $\frac{5}{6}$ hluta hennar í gagnstefnunni. Hefir sú lóð sýnilega verið afhent »Tóvélanum« áður en sala fór fram 1902, og er þá ekki ólíklegt, að umgetin lóðarræma umhverfis húsið hafi fylgt og oddvita bæjarstjórnar verið kunnugt um það, þó ekkert liggi fyrir um það í málinu. En hversu sem þessu hefir verið varið, verður að telja, að bæjarstjórnin hafi

a. m. k. fengið vitneskju um þá umboðsskortsgalla, er kunna að hafa verið á kaupbréfinu og afsalinu frá 1902, að því, er lóðarréttindin snertir, við þinglestur þess 17. júní 1904. Og þar sem ekki verður séð, að bæjarstjórnin hafi gagnvart verksmiðjufélaginu nokkru sinni látið í ljósi vilja til þess að rifta ákvæðum kaupbréfsins frá 1902 að því, er sömu réttindi snerti, heldur þvert á móti er fullyrt af umboðsmanni aðalstefnanda, og eigi heldur mótmælt af mótpartinum, að aðalstefnandi hafi haft hinar umræddu lóðir í eignarhaldi síðan 1902, óslitið og »óátalið«, og meira að segja greitt lóðargjald af þeim árlega, verður rétturinn að fallast á þá skoðun umboðsmanns aðalstefnanda, er hann hefir haldið fram í málinu, að aðalstefnandi hafi, samkv. 2. gr. laga um hefð, áður en gagnsök var höfðuð og leitað var sátta um hana, verið búinn að vinna hefð á lóðum þeim, er hann fékk með kaupbréfinu og afsalinu frá 1902, með þeim takmörkunum og skilyrðum, sem þar eru sett, og ber því samkvæmt kröfu umboðsmanns aðalstefnanda, að sýkna aðalstefnanda af þeirri kröfu gagnstefnanda, að umrædd lóðaréttindi verði af honum dæmd.

d. Það er upplýst í málinu, að áður en sala »Tóvélanna« fór fram 1902, höfðu þær veitt vatni því eftir opnum skurði, er þær notuðu til reksturs vélanna. Með bæjarstjórnarsamþykktinni frá 24. júní 1902, virðist ótvírætt viðurkenndur réttur »kaupenda tóvélanna« til þess að leiða vatn eftir þeim skurði, er þá var notaður. Hitt gæti aftur verið vafamál, hvort Verksmiðjufélaginu hefði verið heimilt að grafa nýjan skurð á öðrum stað. En það hefir ekki verið gjört, og kemur því ekki til álitu. Hinsvegar verður rétturinn að lita svo á, að í leyfi bæjarstjórnarinnar til þess að »auka vatnsleiðsluna eftir þörfum«, felist einnig leyfi til að búa svo um vatnsleiðsluskurðinn, að hann gæti talist tryggur, þrátt fyrir aukið vatnsrennsli, svo sem með því að hlaða hann upp eða steypa, til þess að hann tæki meira en áður, og til þess, að hann græfi sig síður út úr farvegi sínum og flytti síður með sér mól og sand úr bökkum sínum, svo og með að þekja skurðinn vegna aukinnar hættu á, að skepnur gætu farið sér að voða í honum. Samkvæmt þessu litur rétturinn svo á, að krafa gagnstefnanda um, að aðalstefnandi verði dæmdur til að »rifa niður hinn uppsteypa og lokaða skurð« sé ekki réttmæt eða á rökum byggð, og ber því að sýkna aðalstefnanda af henni samkvæmt kröfu umboðsmanns hans.

e. Gagnstefnandi krefst þess í gagnstefnunni eins og áður segir, að Verksmiðjufélagið verði dæmt af öllum þeim réttindum, er það telur sig hafa fengið með samningi og afsali frá 1902. Undir rekstri málsins hefir gagnstefnandi lýst því yfir, að þessi krata miðist aðeins við þau réttindi, er aðalstefnandi telur sig hafa fengið frá Akureyrarbæ. — Þetta er afsláttur af upphaflegu kröfunni, eins og hún er orðuð í stefnunni, og ber því að taka nefnda yfirlýsingu til greina. Hinsvegar telur rétturinn sér óskilyt og órétt að taka til athugunar, hvaða réttindi, umfram þau, sem sérstaklega eru talin, kunni að felast í kaupbréfinu frá 1902, enda ekki loku fyrir það skotið, að þau réttindi mundu ekki öll sæta sömu örlogum, ef um þau gengi dómsúrskurður. En hér er krafizt dóms í einu lagi um ótiltekna tölu, sumpart ef til vill raunverulega, sumpart *hugsanlegra* réttinda. Verður rétturinn að telja slíkt ónóga málsútlitun, og ber því að vísa hérumræddri kröfu frá dómi ex officio.

f. Endurgjalds- og skaðabótakröfu gagnstefnanda, að upphæð kr. 4000.00, hefir hann engan stað fundið, hvorki með því að leggja fram sundurliðaðan reikning, né með því að sýna fram á eða sanna á annan hátt, að Verksmiðjufélagið hafi látið taka eða tekið efni úr landi bæjarins, er hann geti gjört kröfu til endurgjalds fyrir, eða að bærinn eigi kröfur á Verksmiðjufélagið vegna framræslu »Gefjunarlækjarins«, er bæjarstjórn hafi orðið að láta framkvæma. Verður því endurgjalds- og skaðabótakrafa gagnstefnanda ekki tekin til greina gegn mótmælum mótpartsins og ber því að sýkna aðalstefnanda af nefndri kröfu samkv. kröfu umboðsmanns hans.

Að því, er snertir kröfu aðalstefnanda í aðalsök, ber samkv. því, sem áður hefir verið tekið fram í sambandi við gagnkröfur gagnstefnanda (b-lið hér að framan), að taka til greina kröfur hans um viðurkenningu á óskoruðum rétti »Verksmiðjufélags Akureyrar« til truflunarlausra afnota af öllu vatnsafli úr Glerá, þar sem félagið hefir virkjað hana. Af þessu leiðir aftur, að krafa aðalstefnanda um bætur fyrir það tjón, er hann telur sig hafa beðið af völdum rafveitu Akureyrar, vegna rennslistruflana og óhreinunar Glerár, verður einnig að teljast réttmæt, svo framarlega sem um slíkt tjón er að ræða. Það er sannað í málinu með framburði vitna, að »Klæðaverksmiðjan Gefjun« hefir í mörg ár samfleytt, fram að áramótum 1922, aldrei þurft að draga úr rekstri sínum til muna,

né stöðva hann alveg, vegna truflana á rennsli Glerár eða oflitis vatns í henni, nema í aftaka frostum 1918. Þá er það og sannað í málinu með framburði vitna, er umboðsmaður aðalstefnanda hefir leitt, svo og viðurkennt af vitninu, rafveitustjóra Knut Ottstedt í réttarhaldi 2. júlí f. á., að rafveitan hefir truflað vatnsrennsli Glerár árið 1923, en skýrsla um þær truflanir hefir ekki verið lögð fram í málinu. Loks er sannað í málinu með framburði vitna, að rafveitan hefir truflað eðlilegt vatnsrennsli Glerár árin 1924 og 1925, enda sýna útdráttir úr dagbókum rafveitunnar þessi ár, að svo hefir verið. Hinsvegar hefir, þar sem aðilja og skýrslur þeirra greinir á um það, hvort rafveitan hafi í einstökum tilfellum stíflað alveg fyrir vatnið, engin fullnaðarúrlausn fengizt, er byggt verði á. En hér við er það að athuga, að umboðsmaður aðalstefnanda hefir haldið því fram, að breytilegt vatnsrennsli Glerár, vegna vatnsmiðlunar rafveitunnar, valdi því, að safnþró Gefjunnar fyllist oft á vetrum af ismulningi, er safnist að innrennslisopi aðrennslisskurðs hennar og geti, einkum í hriðarveðrum, orsakað algjörða stíflun. Hefir mótparturinn ekki mótmælt þessu, en kennir um ónógum útbúnaði Gefjunnar, er hún ein beri ábyrgð á. Óhreinkun Glerár vegna hreinsunar rafveitupollsins í september 1925, er viðurkennd af mótpartinum. Er sannað með framburði vitna, að við það tækifæri barst svo mikið af mól og sandi inn í aðrennslisskurð Gefjunnar, að verksmiðjan gat í marga daga mjög lítið starfað, svo að rífa varð þakið af aðrennsliskurðinum, til þess að hreinsa upp úr honum. Þá hafa tveir skoðunar- og matsmenn, er kvaddir voru til að athuga og gefa skýrslu um vatnsleiðslu Gefjunnar 12. nóv. s.l., gefið það álit, að sandlokuútbúnaður Gefjunnar væri í sæmleagu lagi miðað við stærð orkuversins, en ekki verður séð, að nein breyting á þeim útbúnaði hafi verið gjörð nýlega eða á síðustu árum. Viðvíkjandi skaðabótareikningi aðalstefnanda, skal það tekið fram, að eigi verður séð af dagbókarskýrslu Gefjunnar fyrir árið 1924, að um geti verið að ræða nema $9\frac{1}{3}$ dag í stað $10\frac{1}{2}$, sem í reikningnum er krafizt bóta fyrir. Þá hefir umboðsmaður aðalstefnanda undir rekstri málsins fært 3ja lið reikningsins fyrir árið 1925 úr kr. 639.98 niður í kr. 300.00. Er það skaðabótakrafa fyrir trjávið úr þaki Gefjunnarskurðsins, (aðrennslisskurðsins) er ónýttist við það, að rífa varð þakið af í september 1925. Er þessi niðurfærsla gjörð í samræmi við álit vitna þeirra, er báru um þetta atriði. Fjórði

liður skaðabótareikningsins fyrir árið 1925, hefir einnig verið færður af stefnda niður í kr. 600.00 úr kr. 2870.07. Loks hefir umboðsmaður aðalstefnanda fært alla skaðabótakröfu hans í heild niður í kr. 12000.00.

Samkv. framansögðu verður að telja sannað, að Verksmiðjufélag Akureyrar hafi orðið fyrir tjóni af völdum rafveitu Akureyrar, er það eigi rétt til að fá bætt samkv. 70. gr. laga nr. 15 frá 1923 (vatnalaga), svo og 83. gr. c-lið sömu laga, án tillits til þess, þótt aðalstefnandi kynni að hafa getað afstýrt þessu tjóni að einhverju eða öllu leyti, með því að kosta fé til aðgjörða og endurbóta á vatnsleiðslutækjum sínum, því rétturinn getur eigi fallt á þá skoðun umboðsmanns aðalstefnda, að honum hafi borið nokkur skylda til slíkra ráðstafana. En þar sem beint segir í 70. gr., 4. lið nefndra laga, að bætur fyrir tjón af miðlunarvirkjun *skuli greiða eftir mati* ef ekki verður samkomulag, verður aðalkrafa aðalstefnanda, að rétturinn ákveði skaðabæturnar, ekki tekin til greina. Varakröfu hans aftur á móti, að upphæð skaðabótanna verði látin vera komin undir mati óvilhallra dómkvaddra manna, virðist ekki nóg ástæða til að visa frá dómi, þar sem mótparturinn að sinu leyti hefir samþykkt þá aðferð, ef til þess kæmi að skaðabætur þyrfti að ákveða. Ber því að taka til greina þá varakröfu aðalstefnanda, að skaðabætur fyrir tjón hans af völdum rafveitu Akureyrar skuli metnar af óvilhöllum dómkvöddum matsmönnum, þó ekki yfir kr. 12000.00, enda hafi aðiljar, hvor í sínu lagi, rétt til þess að krefjast yfirmats samkv. þar að lútandi ákvæðum laga nr. 15 frá 1923.

Með tilliti til skaðabótakröfu gagnstefnanda og dráttar þess á rekstri málsins, er vitnaleiðslur í sambandi við hana hafa valdið, virðist rétt, að Akureyrarbær greiði aðalstefnanda málskostnað, er ákveðst kr. 50 — fimmtíu krónur —. Að öðru leyti virðist rétt eftir atvikum, að málskostnaður falli niður, bæði í aðalsök og gagnsök.

Með tilvisun til alls hins framansagða og með tilliti til eðlis dómsniðurstaðanna, virðist rétt að skipa þeim niður þannig: Kröfu gagnstefnanda, bæjarstjóra Jóns Sveinssonar, f. h. bæjarstjórnar Akureyrar, að Verksmiðjufélag Akureyrar verði dæmt af öðrum þeim réttindum, er það telur sig hafa fengið með samningi og afsali frá 1902, visast frá dóminum *ex officio*. Af öðrum þeim gagnkröfum, er gjörðar hafa verið í málinu, á aðalstefnandi, Verksmiðjufélag Akureyrar sýkn að

vera. Réttur Verksmiðjufélags Akureyrar »til truflunarlausra afnota af öllu vatnsafli í Glerá, þar sem félagið hefir virkjað hana«, viðurkennist. Bæjarstjórn Akureyrar greiði vegna Akureyrarbæjar, Verksmiðjufélagi Akureyrar skaðabætur fyrir tjón félagsins vegna truflana á vatnsrennsli Glerár af völdum rafveitu Akureyrar eftir mati tveggja dómkvaddra manna — þó ekki yfir kr. 12000.00 — að geymdum rétti aðilja til að krefjast yfirmats samkv. þar að lútandi ákvæðum laga nr. 15 frá 1923. Ennfremur greiði bæjarstjórn Akureyrar vegna Akureyrarbæjar, Verksmiðjufélagi Akureyrar kr. 50 — fimmtíu krónur — í málskostnað.

Miðvikudaginn 12. júní 1929.

Nr. 43/1928. **K. Meyer, f. h. Deutsche Dampffischer-eigesellschaft „Nordsee“** (L. Jóhannesson)
 gegn

Sigfúsi Blöndahl (Lárus Fjeldsted).

Skuldakrafa.

Dómur sjóréttar Reykjavíkur 3. dezbr. 1927: Framangreind kyrsetningargjörð staðfestist.

Stefndur, K. Meyer, f. h. firmans Deutsche Dampffischereigesellschaft »Nordsee«, Nordenham, greiði stefnandanum, Sigfúsi Blöndahl, aðalkonsúl, kr. 13643.76, auk þess greiði stefndur, f. h. sama firma, stefnandanum 6% ársvexti af kr. 41884.21 frá 1. júlí 1925 til 14. dezember s. á. og af kr. 13643.76 frá 14. dezember 1925 til greiðsludags og kr. 1200.00 í málskostnað.

Dóminum að fullnægja innan þriggja sólarhringa frá lögbirtingu hans að viðlagðri aðför að lögum.

Dómur hæstaréttar.

Í máli þessu, sem skotið hefir verið til hæstaréttar með stefnu, dags. 20. júlí f. á., að fengnu áfrýjunarleyfi, útgefnu 10. s. m., hefir áfrýjandi krafizt þess, að hinum áfrýjaða sjóréttardómi verði breytt þannig, að dómsupphæðin, kr. 13643.76, verði færð niður um